

Målnummer:	T1482-01	Avdelning:	
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2002-02-15		
Rubrik:	En tingsrätts dom i ett brottmål undanröjdes på grund av att en nämndeman som deltagit i målet ansågs ha varit jävig (4 kap. 13 § 10 rättegångsbalken) och målet visades åter till tingsrätten för fortsatt behandling. Mot staten i anledning härav förd skadeståndstalan har ogillats då tingsrätten ansetts inte ha brustit i sin handläggning på ett sådant sätt att skadeståndsansvar uppkommit för staten.		
Lagrum:	3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) i dess lydelse före den 1 januari 2002		
Rättsfall:			

REFERAT

Uppsala TR meddelade d. 2 juni 1998 dom i mål mellan allmän åklagare och P. M. angående bokföringsbrott m.m. Sedan domen överklagats av båda parter undanröjde Svea HovR i beslut d. 28 okt. 1998 domen i överklagade delar och visade målet i dessa delar åter till TR:n för fortsatt behandling. Som skäl anfördes att en nämndeman som deltagit i avgörandet vid TR:n hade varit jävig.

P. M. väckte talan mot staten vid Svea HovR och yrkade, som han slutligen bestämde sin talan, att HovR:n skulle fastställa att staten var ersättningsskyldig mot honom för skador orsakade av att TR:n hade fattat ett beslut om sin egen sammansättning som inneburit att domstolen varit jävig vid huvudförhandlingen i det aktuella målet, att TR:n hade kallat honom att inställa sig till huvudförhandlingen inför en jävig domstol, att TR:n inte hade avbrutit förfarandet strax innan målet påropades eller i samband med att han inställde sig i rättsalen och att TR:n genom att meddela dom efter huvudförhandlingen gjort sig skyldig till grovt rättegångsfel.

Staten genom justitiekanslern bestred yrkandet.

HovR:n (hovrättsråden Rosenberg och Wildig, referent, samt tf. hovrättsassessorn Ahlberk) anförde i dom d. 16 mars 2001: Grunder m. m. P. M. har till stöd för sitt yrkande - som han slutligt utformat sin talan - anført att staten är skadeståndsskyldig för fel och försummelse i myndighetsutövning. Han har därvid gjort gällande att fel och försummelse förekommit på grund av jäv vid TR:n och att avvikelser från korrekt myndighetsutövning innebär vållande. Han har vidare anført att TR:n har gjort sig skyldig till grovt rättegångsfel och brott mot den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (härefter Europakonventionen) och att detta också utgör fel och försummelse i myndighetsutövning. Slutligen har han anført att staten, genom att införliva Europakonventionen med svensk rätt, får anses ha - i enlighet med artikel 1 i nämnda konvention - utfäst att var och en alltid skall få sin sak prövad av en opartisk domstol, och han har därvid anført att staten ådagalagt fel i garanti enligt nämnda artikel i konventionen genom att förse honom med en partisk domstol och att det rättsliga skydd som staten utfäst bör komma till stånd inom ramen för 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207). Slutligen har han anført

att, även om ingen av åberopade grunder var för sig skulle grunda rätt till skadestånd, de tillsammans grundar sådan rätt.

Staten har bestritt att TR:n gjort sig skyldig till fel eller försummelse. Staten har därvid bestritt att TR:n begått något grovt rättegångsfel och att skadeståndsskyldighet skulle föreligga även om grovt rättegångsfel förekommit. Staten har också bestritt att TR:n varit partisk på sådant sätt att P. M:s rättigheter enligt Europakonventionen har kränkts eller, i vart fall, att det vid TR:n förekommit sådan grav felbedömning att förutsättningarna för skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen är uppfyllda. Staten har vidare bestritt fel i garanti enligt artikel 1 i konventionen.

Utveckling av talan. P M. TR:n förelade honom i april 1998 att inställa sig till en huvudförhandling inför en, som det visade sig, jävig rätt. TR:n har vidare skilt målet från sig genom dom trots att den var jävig. De skadegörande handlingarna består av dels kallelse till huvudförhandling och underlåtelse att avbryta förfarandet i vart fall senast strax innan målet ropades på, dels meddelande av domen. - Skada har uppkommit dels på grund av inställelse till en meningslös huvudförhandling, dels på grund av det grova rättegångsfel som meddelande av domen innebar. - Jäv utgör grovt rättegångsfel och strider dessutom mot artikel 6 i Europakonventionen och grunderna för den svenska rättsordningen. Felet är skadeståndsgrundande oavsett vilka överväganden som har skett av domstolen och innebär fel och försummelse vid myndighetsutövning, eftersom övergrepp enligt konventionen och jäv är åsidosättande av för rättssäkerheten bärande författningsföreskrifter och strider mot grunderna för rättsordningen. I vart fall föreligger felaktig rättstillämpning. - TR:n har långt före den aktuella huvudförhandlingen känt till att nämndemannen dömt i det tidigare målet, och jävsfrågan har diskuterats och utretts av två juristdomare vid TR:n. Redan risktagandet att låta nämndemannen delta i förhandlingen är ägnat att medföra att TR:n bär all fara för minsta felbedömning. TR:n har känt till eller bort känna till HD:s praxis. Avvikelsen från praxis innebär vållande (jfr bl.a. NJA 1957 s. 621). Det är således fråga om ett relevant fel och försummelse vid myndighetsutövning på grund av felaktig rättstillämpning samt åsidosättande av författningsföreskrift. Vidare har TR:n känt till eller bort känna till praxis hos den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (fortsättningsvis kallad Europadomstolen). Avvikelse från denna praxis, som är klar, är inte acceptabel. Även omedvetna avvikelser torde vara skadeståndsgrundande. - Sveriges åtagande enligt artikel 1 i Europakonventionen att garantera var och en som befinner sig inom dess jurisdiktion de fri- och rättigheter som framgår av bl.a. artikel 6 har åsidosatts. - HovR:n har rätt att pröva om konventionsbrott i och för sig innefattar fel och försummelse vid myndighetsutövning enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Det eventuella talerättsförbudet för inhemsk domstol i artikel 41 i Europakonventionen berör inte regleringen i skadeståndslagen. - Han hade avsett att genomföra en utlandsresa vid den tidpunkt då huvudförhandlingen hölls, men TR:n ansåg att resan inte utgjorde laga förfall. Genom att han inte fick genomföra den redan betalda resan har han orsakats ekonomisk skada. Vidare har han inte kunnat bruka de meningslösa förhandlingsdagarna till sedvanligt arbete och därigenom förlorat intäkter. - I övrigt har han drabbats av ideell skada. Den olägenhet som avses består i att han har tvingats avhandla påstådda brott inför jäviga domare. Förhandlingen har inneburit värre obehag än att vara häktad och torde vara jämförbar med en häktesvistelse om i vart fall åtta veckor. - Domen som den jäviga domstolen meddelade har fått allmän spridning och har medfört att han gått förlustig affärer som annars skulle ha genomförts. Myndigheter och försäkringsbolag har ifrågasatt om han är lämplig som ombud eller rättshjälpsbiträde. Detta har orsakat tidspilan, skriftväxling och förklaringar och utevaro av intäkter. Han påminns hela tiden om domens innehåll av personer som han träffar vilket är kränkande. Det tog också flera månader innan HovR:n undanröjde domen. Han hade då huvudvärk av den berättigade ilska som denna väntan medförde. Denna värk har medfört mindre intäkter från arbete och olägenhet i övrigt. Överklagandet till HovR:n, som han utförde själv, medförde viss skriftväxling,

och han kunde inte erhålla kompensation härför i form av ersättning för rättegångskostnader.

Staten. Jäv innebär inte alltid att grovt rättegångsfel har begåtts utan detta får bedömas från fall till fall. I förevarande fall har TR:n inte gjort sig skyldig till något som är att betrakta som ett grovt rättegångsfel. Vidare har någon jävssituation inte förelegat när P. M. kallades till huvudförhandlingen vid TR:n, eftersom den nämndeman som senare konstaterades vara jävig inte deltog i den handläggningen. Vad gäller TR:ns åtgärder att utse den aktuella nämndemannen att delta i målet, att inte avbryta förfarandet strax innan målet ropades på eller i samband med att P. M. inställde sig i rättssalen och att efter huvudförhandlingen meddela dom har TR:n agerat felaktigt, men något grovt rättegångsfel har inte begåtts. Skulle grovt rättegångsfel anses ha begåtts vid TR:n innebär detta inte i och för sig att skadeståndsskyldighet föreligger, utan endast grövre felbedömningar bör leda till sådan skyldighet. När det som i förevarande fall gäller beslut eller åtgärder som grundas på felaktig rättstillämpning är dessa endast i undantagsfall så uppenbart oriktiga att man kan tala om fel eller försummelse i skadeståndslagens mening. Det krävs en mer påtaglig felbedömning för att oaktsamhet skall anses föreligga. En annan ordning skulle innebära att varje avgörande som ändras efter överprövning i högre instans kan medföra skadeståndsansvar för det allmänna och i praktiken innebära ett strikt ansvar, vilket skadeståndslagen inte bygger på. TR:n har inte gjort sig skyldig till någon sådan felbedömning som grundar skadeståndsansvar för staten. - Om bestämmelserna i Europakonventionen åsidosätts i Sverige kan i och för sig skadeståndsskyldighet för staten uppkomma, om förutsättningarna i övrigt enligt svenska skadeståndsbestämmelser är uppfyllda. Att TR:n har varit jävig när den handlade brottmålet innebär inte i sig att domstolen varit partisk på ett sådant sätt att P. M:s rättigheter enligt konventionen kränkts. Rätten bestod av flera ledamöter och endast en av dessa var jävig. Oavsett detta krävs även vid åsidosättande av bestämmelserna i Europakonventionen att förutsättningarna för skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen är uppfyllda, vilket förutsätter att en mycket grav felbedömning har förekommit. TR:n har inte gjort någon sådan grav felbedömning. - Artikel 1 i Europakonventionen tar inte sikte på de rättstillämpande myndigheternas verksamhet utan ålägger endast statsmakterna i form av regering och riksdag att se till att den svenska lagstiftningen står i överensstämmelse med Europakonventionen.

Domskaäl. Vad HovR:n har att pröva är om staten är skadeståndsskyldig på grund av TR:ns handläggning och avgörande av ett brottmål avseende P. M. år 1998. HovR:n har därvid att ta ställning till om TR:ns förfarande innefattar fel eller försummelse och, om så är fallet, detta är skadeståndsgrundande för staten.

HovR:n undanröjde i beslutet d. 28 okt. 1998 TR:ns dom avseende P. M. och visade målet åter till TR:n för fortsatt behandling. HovR:n anförde i skälen att en nämndeman, som deltagit i brottmålet avseende P. M., även hade deltagit i ett brottmål avseende en annan person där rätten tagit ställning till vissa frågor som haft betydelse vid prövning av ett av åtalen i det aktuella målet avseende P. M. HovR:n konstaterade att TR:n i det tidigare målet bl.a. tagit ställning till frågan om ställföreträdarskapet i det bolag där P. M. i det senare målet påstods ha gjort sig skyldig till medhjälp till bokföringsbrott, varvid TR:n i det tidigare målet hade ifrågasatt tilltron till en person som hördes i det målet och som senare var medtilltalad i målet avseende P. M., samt att TR:n i domskälen i det tidigare målet hade anført att ett vittne uppfattat P. M. som bolagets företrädare. Mot bakgrund av dessa omständigheter ansåg HovR:n att nämndemannen hade varit jävig enligt 4 kap. 13 § 10 RB, enligt vilken bestämmelse en domare är jävig att handlägga ett mål, om det föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet. Detta ställningstagande har inte ifrågasatts av någon av parterna, och HovR:n lägger dessa förhållanden till grund för den fortsatta bedömningen.

TR:n har alltså vid handläggningen och avgörandet av åtalet mot P. M. gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning.

P. M. har gjort gällande att jäv alltid innebär sådant fel och sådan försummelse vid myndighetsutövning som grundar skadeståndsskyldighet för staten. Han har vidare anfört att TR:n i vart fall har gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning genom avvikelse från svensk rättspraxis och att ett sådant fel är skadeståndsgrundande för staten.

Vid bedömningen av om staten eller en kommun är skadeståndsskyldig för fel eller försummelse i myndighetsutövning är bedömningen av oaktsamhet - culpabedömningen - inte i alla avseenden densamma som vid bedömningen av skadeståndsansvar för andra rättssubjekt. Enbart det förhållandet att en domstol, vid bedömningen av en rättsregel, gör en annan bedömning än en överprövande domstol är inte tillräckligt för att det skall läggas domstolen till last som ett skadeståndsgrundande fel. I motiven till skadeståndslagen (prop. 1972:5 s. 518) anfördes att en felaktig rättstillämpning endast i undantagsfall torde vara så uppenbart oriktig att man alls kan tala om fel eller försummelse från domstolens sida. HD har därefter i flera rättsfall uttalat att endast grava felbedömningar kan anses som vårdslöshet men samtidigt anfört att särskilt höga anspråk skall ställas på domstolar vad avser noggrannhet och omdöme (se bl.a. NJA 1994 s. 194 och 1994 s. 654).

Den vållandebedömning som skall göras beträffande TR:ns förfarande skall väsentligen avse huruvida det objektivt sett föreligger brister i detta. Av detta följer att någon vidare hänsyn inte skall tas till individuella förhållanden, såsom att domstolen inte har haft kännedom om vissa omständigheter eller att arbetsbördan varit hög. Utgångspunkten för vållandebedömningen blir därför vad TR:n objektivt sett borde ha haft kännedom om, både vad avser de faktiska omständigheterna i målet och det aktuella rättsläget.

Av ett till Justitiekanslern ingivet yttrande av d. 28 jan. 1999 från TR:n framgår att TR:n, inför huvudförhandlingen avseende P. M., tog ställning till om rätten skulle vara jävig om den aktuella nämndemannen deltog vid avgörandet av målet. TR:n har i yttrandet anfört att domstolen, utifrån sin kunskap om de båda målen, gjorde bedömningen att de inte rörde samma gärning/gärningar och att inte heller någon annan omständighet i det tidigare målet ansågs kunna medföra att nämndemannens medverkan i det tidigare målet var ägnad att rubba förtroendet för hennes opartiskhet i brottmålet avseende P. M.

Om en domstol helt åsidosätter en författningsföreskrift, blir staten som regel skadeståndsskyldig för felet. TR:ns handläggning av det aktuella målet kan emellertid inte jämföras med ett direkt åsidosättande av en författningsföreskrift. Av TR:ns yttrande framgår att TR:n utifrån gällande rättsregler har gjort en bedömning av om nämndemannen varit jävig.

Vid bedömningen av om TR:ns tolkning har varit så uppenbart oriktig att den grundar skadeståndsansvar för staten kan konstateras att 4 kap. 13 § 10 RB ger domstolen ett inte obetydligt eget tolkningsutrymme. Punkten omfattar alla de fall, som inte täcks av någon annan jävsbestämmelse, där omständigheterna i det konkreta fallet har varit ägnade att rubba förtroendet för domarens opartiskhet. Vid tiden för TR:ns bedömning förelåg inte något prejudicerande avgörande från HD där omständigheterna varit sådana som de tidigare anförda i målet avseende P. M. Den rättspraxis i övrigt som förelåg vid tillfället för TR:ns beslut kan inte heller anses ha varit så entydig att TR:n skall anses ha gjort sig skyldig till en allvarlig felbedömning - sett utifrån en etablerad svensk rättstillämpning avseende den nämnda bestämmelsen i RB - genom att nämndemannen deltog i handläggningen och avgörandet av målet.

P. M. har emellertid också gjort gällande att TR:n brutit mot Europakonventionen genom att åsidosätta Europadomstolens praxis. I artikel 6.1 i konventionen, som gäller som svensk lag, anges bl.a. att envar skall, när

det gäller att pröva anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en opartisk rättegång inför en opartisk domstol. Europadomstolens avgöranden angående artikel 6.1 får även betydelse vid tolkningen och tillämpningen av generalklausulen i 4 kap. 13 § 10 RB.

Artikel 6.1 i Europakonventionen blir till innehåll och räckvidd fortlöpande preciserad genom Europadomstolens avgöranden. Vid prövningen av om TR:n grovt har åsidosatt denna konventionsbestämmelse skall därför Europadomstolens avgöranden avseende denna bestämmelse beaktas. Europadomstolen har emellertid inte i något avgörande tagit ställning till sådana faktiska omständigheter som enligt det tidigare sagda utgjorde jäv i målet avseende P. M. Det kan inte heller mot bakgrund av uttalanden i Europadomstolens avgöranden anses ha bort stå helt klart för TR:n att nämndemannens deltagande vid avgörandet av malet skulle innebära jäv. Inte heller annars har det framkommit att omständigheterna var sådana att det - utifrån den nämnda artikeln i Europakonventionen - hade bort vara uppenbart för TR:n att jäv förelåg.

Mot bakgrund av det nu anförda anser HovR:n att TR:n inte har brutit i sin handläggning på ett sådant sätt att skadeståndsansvar för staten på nu angivna grunder föreligger.

P. M. har slutligen anförts att staten, genom att införliva Europakonventionen med svensk rätt, får anses ha i enlighet med artikel 1 i nämnda konvention utfäst att var och en alltid skall få sin sak prövad av en opartisk domstol och att staten ådagalagt fel i garanti genom att förse honom med en partisk domstol samt att det rättsliga skydd som staten utfäst bör komma till stånd inom ramen för 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Artikel 1 i Europakonventionen ålägger de fördragsslutande staterna att garantera de fri- och rättigheter som anges i bl.a. artikel 6 i konventionen. Sverige har därmed, i egenskap av fördragsslutande stat, en skyldighet att garantera att den svenska lagstiftningen står i överensstämmelse med Europakonventionen. Ändringar har också skett i jävsreglerna med anledning av praxis avseende konventionen. HovR:n finner att P. M:s talan även på den nu anförda grunden skall lämnas utan bifall.

Inte heller vad P. M. i övrigt har anförts föranleder någon annan bedömning.

HovR:n finner sammanfattningsvis att något sådant fel eller sådan försummelse som grundar skadeståndsskyldighet för staten gentemot P. M. inte har förekommit. P. M:s talan skall därför ogillas.

Domslut. Käromålet ogillas.

P. M. överklagade och yrkade bifall till sin talan. Justitiekanslern bestred ändring.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, RevSkr Norström, föreslog i betänkande följande dom:

HD fastställer HovR:ns dom.

HD (JustR:n Magnusson, Nyström, Westlander, referent, Pripp och Lundius) beslöt dom i enlighet med betänkandet.

HD:s dom meddelades d. 15 febr. 2002 (mål nr T 1482-01).

Sökord: Skadestånd; Staten; Nämndeman; Tingsrätt

Litteratur:
